

En diktares verk utgör, när det har vuxit till ett visst omfång och en viss betydelse, en värld för sig. Den har sitt eget slag av sammanhang, och det är inte beskaffat så som i den värld vi kallar den verkliga, även om det alltid går en mängd förbindelsestrådar från verkligheten till dikten. Vi talar om Bellmans värld eller om Stagnelius' värld. På motsvarande sätt kan man tala om Ekelöfs värld.

Om man vill läsa Gunnar Ekelöfs senaste diktsamling *Om hösten* (Bonniers förlag, 9: 50) och läsa den helt igenom, får man åtminstone för stunden finna sig i att inträda i en värld som har sina egna lagar. Det har dikteren för övrigt talat om genom att sätta ett motto på titelbladet. I översättning (det är nämligen diskret nog på latin) blir det ungefär så här: »Jag följer föreskriften — men var och en gör sina egna». Naturligtvis kan läsaren i sin tur säga alldeles detsamma beträffande de lagar som rader i Ekelöfs värld — det är honom obetaget — men först måste han dock försöka orientera sig i denna värld.

Det finns en del orienteringsanvisningar. Titeln på en bok är i regel en sådan. Mottot har nyss berörts, och ur det kan man möjligen få ut lite mer. Vidare har dikteren själv lämnat vissa upplysningar i en liten efterskrift. Där papekar han, att vissa av dikterna är ett slags »upprinnelsemanuskript», somliga ända upp till tretiotvå är gamla. De innehåller grundläggande temata, som dikteren aldrig har blivit »färdig» med, och därför har han använt dem även i andra dikter, både i denna och i föregående samlingar. Man kan vidare se på begynnelse-dikten och på slutdikten — de har sällan fått sin placering på grund av en ren slump.

Titeln är »Om hösten». Den hänvisar till sista dikten i den föregående samlingen »Non serviam», som slutar så här:

Och spindlarna spinner i tysta natten sitt nät
och syrsorna filar

Om hösten.

Strax i början på den första dikten i denna samling finner man följande:

Och nu, när saven slutat stiga och jag hunnit
till sensommaren, min årstid, minns jag
hur angestfullt jag förr tyckte syrsorna filade,
tycker så inte längre.

Livsstämningen är förändrad. Dikteren ser mer av sensommar och mognad än av höst och förgängelse. Hallningen är lugnare, mer accepterande. Detsamma gäller om flera andra dikter. I Marsch lyder slutet:

En gång skrek jag för mig själv: Jag vill inte dö!
Jag vill inte dö! Och jag kan inte leva! Men
det var längesen.

Nu har jag hunnit fatt mitt ord och kan slå
det tillbaka:

Jag vill dö. Alltså kan jag leva. Utanför.

Ekelöf citerar sig själv, närmare bestämt slutet på Meningslöst orakel i debutsamlingen *Sent på jorden*, av år 1932. Marsch är fylld av avsky för nazistisk terror. Samma känsla ligger uppenbarligen under den tidigare dikten. Men den krampaktiga reaktionen där har förbytts i ett erkännande av att man kan fortsätta att avsky och ändå leva för egen del. Det är försoningen med tanken på döden som har medfört ett slags försoning även med livet.

Diktsamlingens motto ger vissa komplette-

Ekelöfs värld

Örjan Lindberger recenserar
Om hösten

rande synpunkter på det senast sagda. Det korresponderar nämligen med mottot på *Sent på jorden*, lydande (i översättning): »Jag följer din föreskrift, store Cupido». Den häftiga skrällen för döden gick i debutsamlingen hand i hand med ett lika häftigt erotiskt begär. Även det senare har dämpats eller kommit att uppfattas på ett nytt sätt. »Och att taga i famn har sin tid / Och att avstå från att taga i famn / har sin tid / Och ingenting är fåfängligt», heter det nu. Den vackraste belysningen av det motivet finner man i den stora dikten *En ros från Allmag*, där det är inramat i ett mjuksvart västkustsommarnattslandskap.

Emellertid får man akta sig för att överbetona den tendens som nu har påpekats. Den uttrycker mindre ett definitivt resultat än en strävan och önskan. Den nyss citerade inledningsdikten med dess bejakande av det medvetna livets flyktighet har en reservation i sin titel — den heter »En verklighet (drömd)». Slutdikten däremot heter »En dröm (verklig)», och i motsats till det harmoniska mellansvenska skymningslandskapet i den förra finner man här en skildring av hur en person blir fladd levande. Dikten handlar enligt sin inledningsrad »om människan som åtråde liv»; den brutala behandlingen kan tolkas som ett straff för denna åtra. Någon försoning kan knappast läsas ut ur den dikten — snarare en på Stagnelius' sätt tillspetsad motsättning mellan sinnevärld och ande. Man kan få ytterligare belysning av dikten genom att jämföra den dels med det forn-babyloniska eposet *Gilgamesh*, dels med Höga visans tredje kapitel — den som är intresserad kan göra det på egen hand. Här får vi nöja oss med att hålla fast vid det säregna förhållandet mellan den första och den sista diktens titel. Om en verklighet kan vara drömd och en dröm verklig — var går då gränsen mellan dröm och verklighet? Det är en fråga som Ekelöf har grubblat mycket på och som hans diktning har besvarat på olika sätt vid olika tillfällen. Ett genomgående drag är emellertid, att den gräns som vi brukar dra mellan verklighet och dröm inte är lika skarp i Ekelöfs värld och inte heller dragen på samma sätt.

Gunnar Ekelöf.

Detta gäller till exempel den stora dikten *Röster under jorden*. Det går — särskilt med hjälp av de »upprinnelsemanuskript» som Ekelöf publicerat i samlingen — att identifiera vad vi skulle vilja kalla verklighetsmoment: skolminnen, biblioteksminnen, sjukhusminnen. Man kan också se, att rutlagda stengolv och trappsteg av kalksten med fossil i har lämnat utgångspunkter för diktares fantasi. Men i dikten lever fossilen, samtidigt som de är sten, och diktarjaget är förstnat, samtidigt som det lever. Detta i enlighet med en lag i Ekelöfs värld: allting är levande eller har varit levande eller väntar på att bli levande. Man kan gott tänka sig, att hela det motivkomplexet från början hänger samman med den intensiva ungdomliga skrällen för döden.

Ekelöf har själv en gång pekat ut fyra dikter med vilkas hjälp man kan följa hans behandling av det här motivet. Den första är *Höstnatt i Sorgen* och stjärnan. Där hör dikteren hur tingen ängslas och suckar. De har ett slags liv, men de väntar varslet om ett annat liv, på återfödelsens stjärna. Men stjärnenatten storrar uttryckslöst ner på jorden. Nästa dikt är *Coda II i Köp den blindes sång*. Där möter man åter stjärnenatten, »den stora föderskan Natt». I stället för ängslan och väntan har kommit bilden av en ständigt pågående födelseprocess: »Intet är färdigt, intet är evigt, / intet är kallt och intet är dött». Dikteren är som ett frö, som Natten bär på, samtidigt som han själv är en värld sammansatt av mindre enheter. Den sistnämnda tanken är ytterligare utvecklad i den tredje dikten, *En värld är varje människa (i Färjesång)*. Tyngdpunkten ligger i konstaterandet, att vi är »fångna själva / i någon större varelse», vars väsen vi inte fattar. Den fjärde dikten är *En julinatt i Non serviam*. Här betraktar dikteren stjärnorna och finner dem markera benbyggnaden i den kosmiska moder, i vilken han själv lever. Födelsemotivet finns också med, men den här gången känner dikteren inte tillfredsställelse vid tanken på att födas till en annan tillvaro. Han vill behålla sin jordiska existens, sin »prenatala värld». Härmed är vi i själva verket mycket nära den standpunkt som Ekelöf intar i inledningsdikten i *Om hösten*. Den börjar: »Jag tror inte på ett liv efter detta / Jag tror på detta liv». Men samtidigt är det en skillnad. Frågan om en födelse till en annan tillvaro har liksom förlorat sin betydelse. »Detta liv innehåller alla möjliga liv, heter det, »kvällsmolnens liv, och stjärnornas, och de befolkade världarnas, / och de osynliga liv, och de dödas».

Som man märker varierar verklighetsuppfattningen i alla dessa dikter, samtidigt som den genomgående skiljer sig från den bland oss vanliga. Problemet står kvar, men det gestaltas av Ekelöf undan för undan på nya sätt. Det finns dikter i den sista samlingen som behandlar det på ytterligare annat sätt, till exempel *Panthoidens sång*. (Panthoiden är en benämning på Pytagoras, som ju trodde på själavandring. Jämför för övrigt titeln med *Frödings Mattoidens sånger*.) Det är de genomgående och återkommande problemen som gör Ekelöfs diktade värld till en egen värld.

Här kan orienteringsförsöket stanna. Inte därför att det inte finns många andra ting i *Om hösten*, som kunde kommenteras till läsarens tjänst, utan därför att det sagda kanske kan räcka för att leda in i diktsamlingen. Sedan får var och en se själv, om han eller hon får lust att fortsätta.